

นารีเรื่อนาม : วรรณกรรมสอนสตรี
สมัยหลังรับอิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏในหนังสือชำระ
Naree Rueang Nam: Didactic Literature for Women
following the Advance of Western Influence
in Commemorative Books

ชญ์ชิตา บุญเหาะ (Chananchida Boonhor)¹

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา หนังสือรวมบทประพันธ์เรื่องนารีเรื่อนามในฐานะวรรณกรรมสอนสตรีสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก ทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องนารีเรื่อนามมีเนื้อหาที่มุ่งสนับสนุนสตรีให้เห็นความสำคัญของความรู้ ความกล้าหาญและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชาติ สืบเนื่องจากบริบทสังคมและแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการพัฒนาชาติบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ในด้านกลวิธีการประพันธ์ กวีนำเสนอเรื่องนารีเรื่อนามในลักษณะการเล่าชีวิตประวัติเชิงสฤติเกียรติคุณเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ บทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์ไทย สตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตกและสตรีในวรรณคดีที่กวีกล่าวถึงมีจำนวน 14 ท่าน จำแนกได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มสตรีที่ได้รับการบันทึกอยู่ในพระราชพงศาวดาร 2) กลุ่มสตรีที่ได้รับการยกย่องในฐานะวีรสตรีของฝ่ายสัมพันธมิตรและ 3) กลุ่มสตรีที่เป็นตัวละครเอกของวรรณคดีเรื่องต่างๆ วิธีการคัดเลือกสตรีแต่ละกลุ่มเพื่อยกย่องบทบาทหน้าที่ระหว่างมีชีวิตหรือบทบาทหน้าที่ในฐานะตัวละครเอกล้วนมีความสัมพันธ์กับการควบคุมความรู้ของราชสำนักส่วนกลางอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นนำและบริบทสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งสะท้อนให้เห็น

¹ นักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร,
Ph.D. candidate, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University.
E-mail: c.boonhor@gmail.com

ความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่ของสตรีในสังคมไทยสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: นารีเรื่องนาม, วรรณกรรมสอนสตรี, สมัยรัชกาลที่ 6

Abstract

This article aims to examine the subject matter and writing techniques of the book *Naree Rueang Nam*, an anthology of didactic literature for women following the advance of Western influence in Thailand. The study found the subject matter of this anthology to be focusing on encouraging women to recognize the importance of strive for knowledge, bravery and sacrifice for the benefits of the nation. This theme was congruent with the Thai social contexts during that period and with King Rama VI's aspiration for the promotion of national development and progress. As for the writing techniques, *Naree Rueang Nam* used the biographies of 14 celebrated women in Thai history, Western history and literary works to glorify their heroic roles and accomplishments. The women in this anthology can be divided into three groups: 1) women who were mentioned in the Thai royal chronicles; 2) women who were illustrious war heroines of the Allies; and 3) women who are famous female characters in literature. These women were selected for their outstanding life achievements which were closely related to the control of knowledge by central administration of the Thai royal court, political ideologies of the elite and the Thai social contexts during the reign of King Rama VI. *Naree Rueang Nam* distinctively reflects the expectations of the Thai society on the roles and duties of women at the time following the advance of Western influence in Thailand.

Keywords: *Naree Rueang Nam*, Didactic literature for women, the reign of King Rama VI.

1. บทนำ

การอบรมสั่งสอนสตรีในอดีตส่วนใหญ่ถูกจำกัดกรอบการแสดงพฤติกรรมโดยกำหนดพื้นที่ภายในบ้านให้สตรีเป็นผู้ดูแลและแสดงศักยภาพของตนเอง สตรีที่ดีจำเป็นจะต้องมีบทบาทเป็น “แม่ศรีเรือน” ดูแลกิจการงานบ้าน งานเรือน งานครัวให้พร้อมสรรพและเรียบร้อยสมบูรณ์ทั้งในสถานภาพความเป็นภรรยาและความเป็นแม่ โลกทัศน์ดังกล่าวนี้สะท้อนเห็นได้จากวรรณคดีคำสอนสตรีตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมสยามเข้าสู่สมัยปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ พระองค์ทรงวางรากฐานของการนำประเทศให้ทันสมัยเอาไว้หลายประการ เช่น การเปลี่ยนระบบบริหารประเทศแบบศักดินาไทยโบราณให้เป็นระบบกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ตามแบบแผนของตะวันตก การสร้างระบบการสื่อสารคมนาคมตลอดจนส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านการช่าง ด้านการบริหาร การปกครอง กฎหมาย ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมทั้งในด้านการศึกษา รูปแบบธุรกิจ การปรับปรุงอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง การแต่งกายมีผลทำให้เกิดวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า วัฒนธรรมแบบเมือง หมายถึง ความเป็นอยู่ ความนึกคิดและความเชื่ออันเป็นลักษณะเฉพาะของผู้ที่อาศัยในตัวเมือง ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกได้ดำเนินวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมแบบใหม่อย่างเห็นได้ชัด บุคคลเหล่านี้ได้รับอิทธิพลของแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าของสังคม ซึ่งได้แก่ ความเชื่อที่ว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของสังคมจะนำประเทศไปสู่ความ “ศิวิไลซ์” ทัดเทียมนานาอารยประเทศ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2527: 19-20) จากวัฒนธรรมเมืองและแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าก่อให้เกิดกระแสของการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและบทบาทฐานะสตรีโดยมีการให้คำจำกัดความใหม่แก่บทบาทของสตรีเพื่อให้เป็นผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศและจากวิถีชีวิตบางประการที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลให้ความคาดหวังใหม่ของสังคมต่อบทบาทของสตรีที่นอกจากจะจำกัดอยู่เฉพาะขอบเขตของงานในบ้าน คือ การเป็นเมีย แม่ และแม่เรือนที่มีคุณภาพแล้วยังเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเพื่อนคู่คิดของผู้ชายอีกด้วย (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2534: 8-9)

ในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ นอกจากพระองค์จะมีแนวพระราชดำริว่าคุณภาพของคนเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับประเทศแล้ว พระองค์ยังทรงเห็นว่าสถานภาพของสตรีก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้ต่างชาติยอมรับว่าสยามเป็นชาติที่เจริญ งานพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วและร้อยกรองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายเรื่องจึงปรากฏแนวพระราชดำริในการส่งเสริมยกย่องฐานะและบทบาทของสตรีให้สูงขึ้น เช่น เรื่อง “แต่งงานชั่วคราว” และ “การค้าหญิงสาว” ในโคลนติดล้อ และ เครื่องหมายความรุ่งเรืองคือสภาพของสตรี² บทร้อยกรองพระราชนิพนธ์ที่มีลักษณะเป็นสุภาษิตสอนหญิงเรื่องความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ นอกจากนั้นงานร้อยกรองเรื่องอื่น ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการสอนคุณลักษณะของสตรียุคใหม่ก็มีปรากฏมากยิ่งขึ้น ทั้งในรูปแบบคอลัมน์ของวารสารสิ่งพิมพ์สำหรับสตรีและการรวมเล่มเป็นหนังสือจำแนกเป็นทีละก

หนังสือเรื่องนารีเรืองนามประกอบด้วยบทร้อยกรองจำนวน 16 เรื่อง ผลงานแต่ละเรื่องแต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนและลิลิต ลักษณะเนื้อหาแบ่งกล่าวสรรเสริญสตรีในประวัติศาสตร์ไทย สตรีในประวัติศาสตร์ตะวันตกและสตรีในวรรณกรรม รวบรวมขึ้นโดยมีเนื้อหาที่ยกย่องความสำคัญของสตรีตัวอย่างไปพร้อมกับการสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมและความประพฤติที่สังคมพึงประสงค์ให้แก่สตรี บทประพันธ์ต่าง ๆ ภายในเล่มเป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระนิพนธ์ของกวีที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

² นักคิดนักเขียนคนสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต่อสู้เพื่อขจัดความกดขี่เอารัดเอาเปรียบระหว่างมนุษย์ รวมไปถึงการจัดการกดขี่สตรีเพศด้วย คือ เทียนวรรณ หรือ ต.ว.ส. วัฒนภา ต่อมาแนวคิดก้าวหน้าเกี่ยวกับสตรีของเทียนวรรณมีอิทธิพลต่องานพระราชนิพนธ์ประเภทปลูกใจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก โดยเฉพาะเรื่อง “สถานภาพสตรีคือเครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองของสังคม” (ขัตติยา กรรณสูตร, 2535: 7-12) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทความเรื่อง “เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรืองคือสภาพแห่งสตรี” เพื่ออธิบายให้คนในยุคสมัยของพระองค์เห็นว่า การกดขี่ผู้หญิงเป็นการกระทำของพวกชนที่เป็นพวกคนป่า ดังความว่า “ในคณมนุษย์ที่ต่ำที่สุดในขีดชั้นแห่งความเจริญรุ่งเรือง เช่น พวกเงาะป่า...สตรีเป็นวิญญานกษัตริย์ของบุรุษโดยแท้ และผู้ขายประพฤติต่อผู้หญิงเหมือนประพฤติต่อปศุสัตว์” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2510: 68) นอกจากนี้พระองค์ทรงใฝ่แน่วใจให้เห็นว่า ในสังคมของชาติที่เจริญแล้ว การยกย่องให้เกียรติผู้หญิงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นจรรยาและมารยาทที่ดีงามและเป็นพฤติกรรมของสังคมที่เจริญแล้ว (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2510: 72)

พระยาวิจิตรธรรมปรีดี พระยาาศรีสุนทรโวหาร หลวงนิเพทย์นิติสรค์ พระวรเวทย์พิสิฐ นายร้อยเอกนวล ปาจิณพยัคฆ์ (หลวงสารานุประพันธ์) ครูเทพ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เป็นต้น

ช่วงเวลาการแต่งเรื่อง “นารีเรื่อนาม” กวีระบุไว้ในบทประพันธ์เรื่อง “ท่านโม” ว่าแต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2462 ทั้งยังได้รับการนำมารวมตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสืออนุสรณ์ “ในการศพคุณหญิงอ่อง วิทยาปริชามาศย์” เมื่อพ.ศ. 2462 ตรงกับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นช่วงที่หนังสืออนุสรณ์งานศพได้รับความนิยมในกลุ่มชนชั้นสูง อาทิ พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายขุนนางต่าง ๆ ซึ่งเป็นชนชั้นที่มีความรู้ หลังจากนั้น ระหว่าง พ.ศ. 2498 ถึง พ.ศ. 2513 “นารีเรื่อนาม” ก็ได้รับการนำมาตีพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะสตรีที่มีบรรดาศักดิ์อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2559 “นารีเรื่อนาม” ได้รับการนำมาตีพิมพ์อีกครั้งในฐานะหนังสือแจกเป็นที่ระลึกเนื่องในงานวันภาษาไทยแห่งชาติและร่วมเฉลิมฉลองวาระปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ, 2559: คำนำ)

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า พงศนิชา นาคะผิว (2562) ได้ศึกษาเรื่อง นารีเรื่อนาม: ยอดสตรีในสายตากวีสยามและแนวทางการดำเนินชีวิตของหญิงชายในสมัยรัชกาลที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า เรื่องนารีเรื่อนามมุ่งนำเสนอภาพของสตรีในอุดมคติที่ชนชั้นนายสยามต้องการให้สตรีในยุคสมัยยึดถือเป็นแบบอย่าง เนื้อหามีลักษณะของวรรณกรรมสวดและวรรณกรรมคำสอนซึ่งกระตุ้นการเปิดโอกาสให้แก่สตรีในฐานะแฟนเฟื่องสำคัญที่สามารถช่วยให้ชาติเจริญและมั่นคงได้เช่นเดียวกับบุรุษ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นสำคัญที่น่าสนใจอีกประการของเรื่องนารีเรื่อนาม นอกจากด้านเนื้อหาที่มุ่งเน้นการปรับสถานภาพของสตรีและเปิดโอกาสให้สตรีมีสถานภาพที่ดีขึ้นแล้ว การศึกษากลวิธีการประพันธ์ในด้านวิธีการคัดเลือกสตรีที่นำมาเป็นแบบอย่างต้นแบบในการสอนก็มีความสำคัญและน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับบริบทสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ ปัจจัยอีกประการในฐานะบทร้อยกรองตีพิมพ์ในหนังสือขำรวยซึ่งพิมพ์แจกทำให้หนังสือมีจำนวนไม่มากและยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากมีการนำเรื่องนารีเรื่อนามมาศึกษา โดยพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหา และด้านกลวิธีการ

ประพันธ์ นอกจากจะเป็นการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องดังกล่าวให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นความคาดหวังของกวีที่มีต่อสตรีสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก และความเฝ้ายามทางวรรณศิลป์ของกวีในการคัดเลือกตัวอย่างสตรีผู้เป็นต้นแบบมาได้อีกทางหนึ่ง

การศึกษาเรื่อง**นารีเรื่อนาม**ในฐานะวรรณกรรมคำสอนสตรีสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกในบทความฉบับนี้ ผู้วิจัยมุ่งอภิปรายโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญในการศึกษา ได้แก่ 1) **วรรณกรรมสอนสตรี: เนื้อหาคำสอนสตรีก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตก** 2) **นารีเรื่อนาม : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมสอนสตรีสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก** ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. วรรณกรรมสอนสตรี: เนื้อหาคำสอนสตรีก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตก

วรรณกรรมที่มีเนื้อหาทำนองสั่งสอนสตรีนั้นปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยอยุธยา ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ อย่างไรก็ตามอาจมีวรรณคดีสอนสตรีเกิดขึ้นก่อนยุคสมัยดังกล่าวแต่ต้นฉบับอาจชำรุดสูญหายหรืออยู่ในรูปของวรรณคดีมุขปาฐะที่ไม่มีหลักฐานปรากฏเป็นลายลักษณ์ (พิสิทธิ์ กอบบุญ, 2560: 182) ในประเด็นการศึกษานี้ ผู้วิจัยจึงเลือกพิจารณาเนื้อหาคำสอนสตรีตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วงก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตกและพบว่า วรรณกรรมสอนสตรีส่วนใหญ่เน้นการนำเสนอคุณสมบัติด้านความดีและกิริยามารยาทที่เรียนรู้ฝึกฝนได้มากกว่าคุณสมบัติเรื่องความงาม (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2534: 185) ส่วนใหญ่มุ่งนำเสนอเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับความคาดหวังลักษณะสตรีที่พึงประสงค์ในสังคมคือ สตรีที่มีคุณลักษณะของความเป็นแม่เรือน มีความประพฤติปฏิบัติตนดีงามตามค่านิยมของสังคมไทย

จากการศึกษาเนื้อหาคำสอนสตรีที่ปรากฏในหนังสือ**ประชุมสุภาพิตสอนหญิง** ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมต้นฉบับร้อยกรองสุภาพิตคำสอนที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติของสตรีตามค่านิยมสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น **เรื่องแม่สอนลูก** แต่งเป็นคำมรดาสั่งสอนบุตรสาว ปรากฏอยู่ตอนท้ายวรรณคดีเรื่อง**โศวตกลอนสาว** ในสมัยอยุธยา **เรื่องสุภาพิตสอนหญิง** ปรากฏอยู่ตอนปลายสมุดสยามเรื่องโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ **เรื่องกฤษณาสอนน้องคำฉันท์** สมัยกรุงธนบุรี พระยาราชสุภาวดีและพระภิกษุอินท์ ร่วมกันแต่งซ่อมสำนวนเก่าที่สูญหาย **เรื่องสุภาพิตสอนสาว** **เรื่องคำกลอนสอนหญิง** ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีการพิจารณาสำนวนกลอนว่าแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เรื่อง**ภรรยาสอนน้องคำฉันท** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯลฯ ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาคำสอนของวรรณคดีกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่เน้นการสอนสตรีสองประการหลัก คือ การสอนในด้านบุคลิกภาพและการแสดงออก เช่น สอนเรื่องการฝึกฝนอริยาบถให้มีกิริยามารยาทสุภาพ เรียบร้อยเพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นแม่เรือนที่ดี สอนการสำรวมระวังในเรื่องการพูด การนั่ง การยืน การเดินและการนอน เป็นต้น ประการที่สองคือการอบรมสั่งสอนในความคิดและทัศนคติที่เหมาะสมตามสถานภาพโดยเฉพาะสถานภาพภรรยา เช่น การสอนให้เคารพและเชื่อฟังสามี เนื่องจากสามีนั้นถือว่าเป็นผู้นำครอบครัว ภรรยาจึงควรให้ความเคารพยกย่องและให้เกียรติด้วยการเป็นผู้ตามที่ดีและควรเป็นผู้ที่รู้จักนียสใจคอสามีตนเป็นอย่างดีด้วย กล่าวคือ ควรรู้จักเอาใจรู้อาสาสิ่งใดสามีชอบไม่ชอบ ไม่ควรตอติ่งทำในสิ่งที่สามีไม่ชอบ เพราะจะทำให้สามีเกิดความขัดเคืองใจ เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ทั้งนี้ คำสอนสตรีข้อที่เน้นหนักมากที่สุดก็คือ เรื่องความซื่อสัตย์ต่อสามี

ข้อสังเกตดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของบัวพร มาลัยคำ (2544) ที่ศึกษาเปรียบเทียบ วรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและลาวและพินผกา จาดเลน (2542) ที่ได้สรุปผลการศึกษาไว้ว่า เนื้อหาในวรรณคดีคำสอนสตรีของไทยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่คือคำสอนสำหรับสตรีที่ยังไม่ออกเรือนและสตรีครองเรือน วรรณคดีที่สอนสตรีกลุ่มแรกมีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับการมีคู่ครอง การประพฤติปฏิบัติตนทั้งในแง่กิริยามารยาท ความงาม การเป็นแม่บ้านแม่เรือนและการกล่าวถึงลักษณะสตรีชั่วที่ไม่ควรคบหา เช่น เกียจคร้านการงาน ข่างนินทา ใจโลเล ไม่รักษานวลสงวนตัว เป็นต้น ลักษณะที่ระบุนี้คือลักษณะที่ไม่เหมาะกับการเป็น “แม่ศรีเรือน” ซึ่งตีความได้ว่า “สตรีที่ดี” คือ สตรีที่มีลักษณะเป็นแม่ศรีเรือนนั่นเอง คำสอนสตรีเหล่านี้มักมีเนื้อหาที่เน้นย้ำว่าเป้าหมายหรือผลสำเร็จของการปฏิบัติตามคำสอน คือ การได้มีคู่ครอง ส่วนคำสอนสำหรับสตรีที่ครองเรือนนั้นเน้นเรื่องการปฏิบัติต่อสามี และมีการระบุถึงลักษณะของสตรีชั่วหรือภรรยาที่ไม่ดี เช่น ไม่เอาใจใส่การบ้านการเรือน คบผู้ชายชย ขวนสามีทะเลาะวิวาท เป็นต้น

การสั่งสอนสตรีให้มีกิริยามารยาทวางตัวให้เรียบร้อย ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อคู่ครองของตน รู้จักปรนนิบัติสมาชิกในครอบครัวและจัดการครัวเรือนไม่ให้ขาดตกบกพร่องสะท้อนให้เห็นความคาดหวังของสังคมไทยกับบทบาทหน้าที่ของสตรีที่ถูกมอบหมายให้ดูแลครอบครัวและใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่บ้าน คำสอนสตรีที่ผ่านมาจึงแทบไม่มีคำสอนที่บอกว่า สตรีควรจะ

ฝึกฝนตนปฏิบัติตนต่อสังคมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร นอกจากการสั่งสอนให้ปฏิบัติตนเพื่อให้ผู้อื่นในสังคมภายนอกส่วนใหญ่ได้พบเห็นแล้วเกิดความพึงพอใจ ผู้อื่นที่กล่าวถึงในคำสอนนี้ ย่อมมิได้หมายถึงใครอื่นนอกจาก “ผู้ชาย” เพราะสังคมนอกบ้านนั้นเป็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ของผู้ชาย ค่านิยม ค่านิยมความเป็นสตรีที่ถูกปลูกฝังถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่นผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยสถาบันต่าง ๆ มาเช่นนี้ย่อมมีผลทำให้สตรีถูกจำกัดอยู่ในปริณิณทลส่วนตัว (domestic sphere) หรืออาณาเขตภายในครัวเรือนเท่านั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 97)

จากการศึกษาคำสอนสตรีในช่วงก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตกทำให้เห็นความคาดหวังของสังคมในช่วงก่อนรับอิทธิพลจากตะวันตกที่มีต่อบทบาทหน้าที่ที่จำกัดไว้ภายในครัวเรือนของสตรี กวีได้กำหนดแนวทางความประพฤติและการปฏิบัติตนแก่สตรีไว้อย่างเคร่งครัดและอยู่ภายใต้ความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่ คำสอนที่ปรากฏส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้สตรีเป็นผู้รับใช้และเป็นผู้จัดการภายในครัวเรือนแสดงถึงสถานภาพที่ตกเป็นรองผู้ชายในอดีต

2. นารีเรื่อนาม : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมสอนสตรีสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก

บริบทสังคมไทยสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกมีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในบ้านเมืองหลากหลายด้าน ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจสังคม รวมไปถึงการขยายโอกาสทางการศึกษาที่กว้างขวางขึ้นก่อปรกกับการมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับแบบอย่างชีวิตในสังคมตะวันตกมากขึ้นทำให้สตรีมีโอกาสได้รับการศึกษา สังคมเริ่มให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพของสตรีในการเลือกกระทำการต่าง ๆ มากขึ้น บริบทสังคมดังกล่าวส่งผลมาถึงงานวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เริ่มนำเสนอให้เห็นอำนาจและความสำคัญของสตรีในการทำประโยชน์นอกเหนือจากเรื่องภายในครัวเรือนเพื่อปลูกฝังคุณลักษณะของสตรีที่พึงประสงค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

หนังสือเรื่องนารีเรื่อนาม มีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนตามนิยามความหมายที่ว่า วรรณกรรมคำสอนหมายถึง งานเขียนที่มีวัตถุประสงค์การแต่งซึ่งมุ่งสอนการวางตนให้แนวทางการปฏิบัติตนแก่บุคคลต่าง ๆ โดยเน้นบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น หน้าที่ของเด็ก การวางตัวของผู้หญิง การวางตัวของผู้ชาย เป็นต้น นอกจากนี้หนังสือที่จะจัดให้เป็นวรรณกรรมคำสอนได้นั้นจะต้องมีศิลปะ

การประพันธ์ที่มุ่งโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านคล้อยตามและยอมรับคำสั่งสอน (อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล, 2561: 30-41) มีรูปแบบการแต่งเป็นบทประพันธ์ทำนองสรรเสริญบุคคล ธรรมดาสามัญที่ได้กระทำความดีจนเป็นที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วไปโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสั่งสอนสตรีร่วมสมัยให้ใช้แบบแผนความประพฤติของวีรสตรีที่กวีคัดเลือกและ ยกตัวอย่างเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิต บทยกย่องดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยง ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลหรือตัวละครจากเรื่องเล่าของกวีเพื่อสอนใจผู้อ่านในสังคม ขณะนั้นด้วย

จากการพิจารณาภาพรวมของเรื่อง ทักษะของกวีส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญ กับเกียรติของสตรีและยกย่องสถานภาพและความสามารถของสตรีให้ทัดเทียมกับบุรุษ โดยชี้ให้เห็นว่า ชชาติที่มีอารยะนั้นคือชชาติที่ให้ความสำคัญกับหลักมนุษยธรรมและความ เท่าเทียมกันของสตรีและบุรุษแล้ว ยกตัวอย่างความตอนหนึ่งจากบทประพันธ์เรื่อง นางวิสาขาสีหลวงนิเพทยันติสรค์เป็นผู้ประพันธ์ ดังความว่า

ชาวไทยนับเทียบชั้น	อารยະชาตินอ
ถือหลักมนุษยธรรม	เที่ยงแล้ว
นิสัยชาติป่าละ	ลงมาก เทียวแล
อย่างสู้ความเรื่องแผ้ว	พัฒนาฯ
ความเจริญเรื่องชาตินั้น	มีหลาย ประการนอ
แต่อย่างหนึ่งพาชู	เชิดหน้า
คือสภาพสตรีขยาย	สูงเด่น ขึ้นแล
เทียบบุรุษตามชั้น,ถ้า	นับฐานฯ
ชาติป่ามักกอบด้วย	ทารุณ ธรรมนอ
มักเหยียดหญิงลงปาน	ทาสใช้
แต่ชาติที่เจริญจน	อิสระ ภาพนา
ยกย่องหญิงไว้ด้วย	เกียรติคุณฯ

ความสามารถแห่งผู้	หญิงผอง
ผิว์รับการเรียนรู้	เยี่ยมแล้ว
อาจอภกรณีย์ของ	หญิงสฤศดี ดีแฮ
ทำได้แพรว	กว่าชายา
ธรรมตามนุษย์ผู้	อุบัติใน โลกฤา
ยอมเกี่ยวเป็นพงค์สาย	สืบเชื้อ
หญิงหมายพึงอาศัย	ชายพึง หญิงแล
ต่างกอบกิจเอื้อเพื่อ	แก่กันฯ

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนูทวี, 2559: 46-47)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเนื้อหาคำสอนและกลวิธีการประพันธ์ ผู้วิจัยพบว่า เรื่องนารีเรื่อนามยังมีลักษณะบางประการที่ต่างไปจากวรรณคดีที่มีเนื้อหาสั่งสอนสตรีในรูปแบบเดิม ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากบริบทสังคมและแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงเวลาที่แต่ง ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

3.1 มีปัญญา กล้าหาญและเสียสละเพื่อส่วนรวม: คุณสมบัติสำคัญของสตรีสยามสมัยใหม่

บทประพันธ์เรื่องนารีเรื่อนามได้รวบรวมขึ้นโดยมีเนื้อหาที่ยกย่องความสำคัญของสตรีตัวอย่างไปพร้อมกับการสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมและความประพฤติที่สังคมพึงประสงค์ให้แก่สตรี เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในเรื่องมีทั้งการสืบทอดเนื้อหาคำสอนสตรีในยุคก่อนหน้า เช่น การสอนเรื่องความซื่อสัตย์ต่อสามี ในโคลงสุภาภิตพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏเป็นโคลงนำตอนต้นเรื่อง ดังความว่า

เป็นหญิงสัตย์ซื่อด้วย	สามี
สิ่งขัดแคลงราคะ	ห่อนข้อง
ความลับบริวาที	บ่แพร่ง พรายนา
การช่วยเหลือป้องกัน	ปกเกล้าจ้่าเรื่อนา

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนูทวี, 2559: 2)

การสอนเรื่องการประพัตดินเป็นภรรยาที่ดี รู้จักปรนนิบัติดูแลสามีอย่างใกล้ชิด ในบทประพันธ์เรื่องนางวิสาขของหลวงนิเพนติศรค์และในบทประพันธ์เรื่องพระมัทรีของพระราชมหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนุมกี, 2559: 75) เป็นต้น นอกจากนี้ เนื้อหาคำสอนในเรื่องนารีเรื่องนามยังมีการเสนอให้เห็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสตรีในสังคมที่แตกต่างไปจากเดิมอีกด้วย ดังมีรายละเอียดต่อไป

3.1.1 การสอนให้เห็นความสำคัญของปัญญาและการมีความรู้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาของสตรีอย่างจริงจัง เห็นได้จากาทที่ทรงประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในช่วงทศวรรษเดียวกับช่วงเวลาการแต่งเรื่อง “นารีเรื่อรนาม” การประกาศพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ารับการศึกษาในโรงเรียนทัดเทียมกับชาย และได้ส่งเสริมการฝึกหัดครูสตรี โดยรับนักเรียนสตรีจากหัวเมืองเข้ามาฝึกในกรุงแล้วส่งออกไปสอนหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนช่วยขยายการศึกษาของสตรีได้กว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงได้ชี้แจงบรรดาสตรีสยามให้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในบทร่ายกรองสุภาชิตสอนสตรีเรื่อง**ความรู้เล็ก ๆ น้อย ๆ** (สมาลี ล้มประเสริฐ, 2538: 217-218) ความว่า

อีกนัยหนึ่งเครื่องประดับสำหรับนาฏ ศิลปศาสตร์เป็นของจะต้องหา

งานอะไรไม่เยี่ยมเทียบมวิชา

อาจจะพาให้กายสบายเบา

อันตรายที่งานด้วยความรู้

เป็นที่ชุ่มชื้นมืดเลิศจเวลา

แต่อย่าเพียงเรียนเล่นพอเป็นเลา

ต้องเรียนรู้เอาดีจึงมีคุณ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2506: 36)

จากบทประพันธ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริของพระองค์ที่ทรงมีความเห็นว่าสตรีนั้นนอกจากความงามสามสิ่งคือ งามจิต งามจริตกิจริยาและงามวาจา อันเป็นสิ่งที่ธรรมเนียมและจาริตของสังคมคาดหวังให้สตรีไทยควรมีแล้ว พระองค์ทรงเห็นว่าความรู้ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมความงามของสตรีให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากการศึกษาเรื่องนารีเรื่องนาม ผู้วิจัยพบว่ากวีได้สอดแทรกคำสอนสตรีเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของการมีปัญญาไว้ในบทประพันธ์เรื่องนางอมรและบทประพันธ์เรื่องนางนพมาศ โดยยกตัวอย่างพฤติกรรมและคุณสมบัติในด้านที่ดีของสตรีสำคัญในวรรณคดีเรื่องมโหสถชาดกและเรื่องตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์มาเสนอให้ผู้อ่านเห็นเป็นตัวอย่าง ทั้งนี้ผู้อ่านจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับประวัติและความสามารถของสตรีคนสำคัญต่าง ๆ เหล่านี้มาก่อนด้วย ยกตัวอย่างบทประพันธ์ในเรื่องนางอมร ภรรยาของมโหสถบัณฑิต กวีได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนย่อย ๆ ในเรื่องมโหสถชาดกที่สะท้อนให้เห็นความฉลาดเฉลียวของนางอมร เช่น เหตุการณ์เรื่องมโหสถหาภรรยาและลองปัญญานางอมรและเหตุการณ์เรื่องลักพระราชนัดดา³ ดังความว่า

ยุพาสร้างแสดงปิ-
แลเชยชวนทวยยัง
บุโรหิตอาจารย์
เยอย่างเหยียบกระดานยนต์
คะมำตุม ฌ หลุมคุด
ทวิชชนทเวชกรรม
อมรนาฏฉลาดเลศ
คละคลุกนุ่นระคนปน
ปัญญาฉลาดชาญ
รู้ทันและทันใจ
เปื่องปรชาญฉลาดเลห์
รู้การประมาณการ

ดิยินดีมิชิงชิง
ณ อาคารสถานตน
มิรู้การเพราะหลงกล
ก็ตกหกคะเมนต่ำ
กระฉอกฉูดประจานท่า
เพราะก่อก่อนก็ย้อนตนฯ
ก็โกนเกศทูลชน
ทุเรศตาและน่าขัน
ปฏิกาณวะว่องวะไว
ธูรกิจจิตรวิจารณ์ฯ
อุปเท่ห์วิธีถิการ
จะประกอบประการโฉน”

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนูกวี, 2559: 32-33)

³ เหตุการณ์เรื่องลักพระราชนัดดาที่กล่าวถึงตอนที่มีมโหสถรับราชการเป็นที่โปรดปรานของพระราชินีเป็นอย่างมาก นักปราชญ์ทั้งสี่ในราชสำนักเมื่อเห็นมโหสถรุ่งเรืองเกินหน้าของตนมากนัก จึงได้คิดอุบายที่จะกำจัดมโหสถโดยวิธีขโมยพระราชนัดดาทางให้พระราชนัดดานั้นเข้าไปอยู่ในบ้านของมโหสถ นางอมรรภรรยาของมโหสถนั้นเป็นสตรีที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ล่วงรู้แผนการของนักปราชญ์ทั้งสี่ ในตอนท้ายนักปราชญ์เหล่านั้นหลงกลนางอมรจึงถูกลงโทษ (พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, 2551: 74-76)

เหตุการณ์ดังกล่าวกวีได้ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีที่มีปัญญาเพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสำคัญของไหวพริบ การใช้ปัญญาของสตรีเพื่อช่วยเหลือคู่ครอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ผ่านพ้นไปได้ นอกจากการเน้นความสำคัญของการมีปัญญาไหวพริบแล้ว เรื่องนารีเรื่องนาม ยังได้สอนให้สตรีร่วมยุคสมัยเห็นความสำคัญของความเพียรในการศึกษาหาความรู้อีกด้วย ยกตัวอย่างจากบทประพันธ์เรื่องนางนพมาศ แต่งโดยพระยาวิจิตรธรรมปรีวดี ดังความตอนหนึ่งว่า

ความเพียรแห่งนินมเนื้อ	นารี
ยากจักหาสตรี	อื่นสู้
เรียนครบจบวิธี	ทุกอย่าง
สันสกฤตไทยมครฐ์	เลขด้วยหลายขบวนา
ควรนับว่าปราชญ์	เปรื่อง ปรีชาแล
เป็นสุภาพนารี	เลิศไซ้
กอบด้วยลักษณะดี	โดยยิ่ง
จนท่านกวีได้	แต่งถ้อยชมอนงค์ บารินา

เรียงประวัติเรื่องนี้	หวังผล
ให้เหล่านารียล	เยี่ยงไฉ
จักเจริญคุณานนท์	ดุจนพ-มาศแฮ
เกริกเกียรติตราบโลกใหม่	หมดสิ้นสูญกัลปา

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนนมกวี, 2559: 11-12)

จากข้างต้น กวีได้ยกย่องพฤติกรรมของนางนพมาศในฐานะผู้ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและเข้ารับราชการจนเป็นที่โปรดปรานของพระมหากษัตริย์ จริยวัตรของนางนพมาศแสดงให้เห็นคุณค่าของความเป็นสตรีผู้มีปัญญา กวีจึงเสนอให้สตรีร่วมสมัยได้ดูเป็นแบบอย่างและดำเนินรอยตาม

การสอดแทรกคำสอนเรื่องให้เห็นความสำคัญของการมีปัญญาและความรู้นี้นอกจากจะเป็นการปลูกฝังให้สตรีเห็นคุณค่าของปัญญาและความรู้เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและคนในครอบครัวแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นการปลูกฝังสตรีให้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองที่กำลังต้องการการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาการแต่งบทประพันธ์ดังกล่าวอีกด้วย

3.1.2 การสอนให้มีความกล้าหาญ จงรักภักดีและเสียสละเพื่อส่วนรวม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างชาติไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศว่า องค์ประกอบสำคัญคือ ประชาชนจะต้องมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อร่วมมือร่วมใจพัฒนาชาติอย่างพร้อมเพรียงกัน วิธีการที่พระองค์ทรงกระทำในการปลูกจิตใจของคนให้มีความสำนึกร่วมกันคือ การสร้างอุดมการณ์และสำนึกอันใหม่ (new spirit) ซึ่งจะเป็นพลังช่วยกระตุ้นให้ประชาชนกระทำการต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ อุดมการณ์และสำนึกอันใหม่ที่พระองค์ทรงเลือกที่จะปลูกฝังไว้ ในจิตใจคนสยาม คือ ลัทธิชาตินิยม สารสำคัญของอุดมการณ์นี้ก็คือ ความรักและจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานความหมายในหนังสือพระบรมราชานุศาสน์แสดงคุณานุคุณ ประมวลพระราชนิพนธ์บางเรื่องและสุภาษิตพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

ความยอมสละตนเพื่อประโยชน์แห่งท่าน คือ ถึงแม้ว่าท่านจะได้รับความเดือดร้อนรำคาญ ตระกำลำบาก หรือจนถึงต้องสิ้นชีวิตในที่สุดก็ยอมได้ทั้งสิ้น เพื่อมุ่งประโยชน์อันแท้จริงให้ให้แก่ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2512: 23-25)

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชาธิบายเรื่องชาติ และความรักชาติไว้ในหนังสือปลูกใจเสือป่าตอนหนึ่งโดยสรุปได้ว่า ชาติคือ คณะชนหลายๆ คณะรวมกันเข้าจนเป็นคณะใหญ่ ดังนั้นคณะหรือประชาชนที่ร่วมชาติกันจะต้องมีความสามัคคีปรองดองกัน ช่วยกันความมั่นคงของชาติ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอให้ประชาชนในชาติควรถือคติพจน์ว่า ให้รักชาติคือ การรักและ

เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ รักษาผลประโยชน์ของชาติมากกว่ารักตนเองหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวของตนเอง ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงพระราชทานคำขวัญสั้นๆ เป็นเครื่องย้ำเตือนใจผู้อ่านในตอนท้ายอีกด้วยว่า “ชาติย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530: 37-38) ตลอดจนการนำเสนอแนวพระราชดำริไว้ในหนังสือ **หลักราชการ** ซึ่งพระองค์ทรงพิมพ์พระราชทานแจกข้าราชการเมื่อ พ.ศ. 2457 อีกด้วยว่า ความรักชาติและความจงรักภักดีนั้นแท้ที่จริงแล้วคือสิ่งเดียวกันเพราะมีความหมายให้ยอมสละตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ แม้ว่าตนอาจจะต้องเดือดร้อนหรือจนต้องขึ้นต้องสิ้นชีวิตเพื่อมุ่งประโยชน์ที่แท้จริงให้มีต่อชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นชาตินั่นเอง

แท้จริงราคาของคนนั้นมีอยู่แม้แต่เล็กน้อยปานใด ก็เพราะแต่อาศัยเหตุที่ยังเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติ ซึ่งยังเป็นเอกราช ไม่ต้องเป็นข้าใครอยู่เท่านั้น และเพื่อเหตุฉะนี้ ผู้ที่เข้าใจจริงแล้ว จึงไม่รู้สึกเลยว่า การเสียสละส่วนตัวใด ๆ จะเป็นข้อควรหวั่นไหว นี่เป็นความจงรักภักดีที่แท้จริง และความจงรักภักดีที่แท้จริงนี้เองคือ ความรักชาติ ความรักชาติที่คนไทยสมัยใหม่พูดกันจนติดปาก แต่จะหาผู้ใดเข้าใจซึมซาบจริงได้น้อยนัก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2540: 105)

แนวพระราชดำริด้านการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์แก่ประชาชนนี้ได้ปรากฏอยู่ในเรื่อง **นารีเรื่องนาม** ด้วยเช่นกัน กวีส่วนใหญ่ซึ่งเป็นขุนนางในรัชสมัยได้ถ่ายทอดคำสอนผ่านการแสดงพฤติกรรมตัวอย่างของสตรีคนสำคัญให้เห็นว่า การแสดงความกล้าหาญ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการเสียสละเพื่อส่วนรวมนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ชายซึ่งเป็นทหารเท่านั้นถึงจะแสดงออกได้ สตรีก็สามารถจะแสดงออกได้เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น พฤติกรรมของนางจันทน์ในฐานะแม่เมืองของเมืองละโว้ ตัวละครจากบทละครร้องพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วงที่กวีได้นำมาแสดงไว้เป็นแบบอย่างแก่สตรีร่วมสมัยในบทประพันธ์เรื่อง **พระแม่จันทน์เทวี** แต่งโดยกวีที่ใช้นามแฝงว่า “ปอ” ดังความว่า

การชนะอริแคว้น	แดนขอม
เพราะพระแม่จันทน์จอม	จิตกล้า
เป็นหญิงก็ห่อนยอม	พ่ายรี-ปุแอ
สู้ศึกจนสุดล้า	เยี่ยงนี้ควรชมฯ
เป็นหญิงถึงมาตรแม่	เพศอ่อน-แอฤา
แต่บ่ควรนิงนอน	แน้แท้
นางจันทน์อุทาหรณ์	ข้ายก ขึ้นนา
เป็นเครื่องปลุกจิตแล้	เร่งให้ขวยขวน

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนุมกี, 2559: 97)

จากข้างต้น กวีได้กล่าวยกย่องความกล้าหาญของนางจันทน์ที่แม้ว่าจะเป็นสตรีแต่ก็พร้อมที่จะเสี่ยงชีวิตของตนเอง เพื่อที่จะปกป้องบ้านเมืองและประชาชนให้ปลอดภัยจากการรุกรานของข้าศึก พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่น่าชื่นชม กวีจึงนำมากล่าวถึงเป็นตัวอย่างสอนสตรีผู้อ่านให้มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือชาติบ้านเมืองของตนต่อไป ทั้งนี้ การนำเสนอความกล้าหาญและจงรักภักดี พร้อมทั้งจะเสียสละชีวิตหรือประโยชน์สุขของตนเองเพื่อช่วยเหลือชาติบ้านเมืองและรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ยังมีปรากฏในบทประพันธ์อีกหลายเรื่องในเล่ม เช่น เรื่องท่านไม้ (ท้าวสุรนารี) เรื่องนางฉันทน์ดาร์ครือสาวออลิองส์⁴ (Jeanne d'Arc) เรื่องนางแคธริน ดูกลาส⁵ (Catherine Douglass) เรื่องนางสาวฟลอเรนซ์ ไนทิงเกล⁶ (Florence Nightingale) เป็นต้น

⁴ นางฉันทน์ดาร์ครือสาวออลิองส์ (Jeanne d'Arc) หรือโจนออฟอาร์ค (Joan of Arc) เป็นวีรสตรีชาวฝรั่งเศสและเป็นนักบุญของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ผู้กอบกู้ประเทศฝรั่งเศสในช่วงสงครามร้อยปีกับอังกฤษ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนุมกี, 2559: 112)

⁵ นางแคธริน ดูกลาส (Catherine Douglass) หรือนางแคทเธอริน เคท บาลาส (Catherine "Kate" Barlass) นางสนองพระโอรสผู้พระราชินีโจน โบฟอร์ต ปรากฏชื่อในประวัติศาสตร์ว่าเป็นผู้ปกป้องพระเจ้าเจมส์ที่ 1 แห่งสกอตแลนด์ คราวที่เซอร์โรเบิร์ต กราแฮมได้ก่อการกบฏ เมื่อ ค.ศ. 1473 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนุมกี, 2559: 113)

⁶ นางสาวฟลอเรนซ์ ไนทิงเกลหรือมิสฟลอเรนซ์ ไนติงเกล (Florence Nightingale) สตรีในตระกูลคหบดีชาวอิตาลี ผู้ตัดสินใจเรียนพยาบาลท่ามกลางความไม่เห็นด้วยของครอบครัว นางใช้ความรู้ความสามารถและเสียสละโดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากเดินทางติดตามกองทัพไปดูแลและปรนนิบัติผู้ป่วยและผู้บาดเจ็บในสงครามไครเมีย ความเสียสละและเอื้ออารีจากวีรกรรมดังกล่าวและการช่วยกิจการของการพยาบาลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ฟลอเรนซ์ได้รับการยกย่องว่าเป็น "สุภาพสตรีแห่งดวงประทีป" ในเวลาต่อมา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนุมกี, 2559: 116)

การถ่ายทอดคำสอนสตรีเรื่องต่าง ๆ ทั้งคำสอนเกี่ยวกับเรื่องคุณค่าของปัญญาและการศึกษาหาความรู้ และคำสอนเรื่องความกล้าหาญ มีความจงรักภักดีและเสียสละตนเพื่อชาติผ่านพฤติกรรมของสตรีในประวัติศาสตร์และตัวละครสตรีจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ นี้ นอกจากจะเป็นการสื่อให้สตรีตระหนักถึงหน้าที่ของพลเมืองดีที่มีความรักชาติและมุ่งกระทำประโยชน์เพื่อชาติซึ่งเป็นลักษณะของสตรีที่สังคมขณะนั้นคาดหวังแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ⁷ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของสตรีในช่วงเวลาดังกล่าวทั้งด้านสติปัญญาและความสามารถ เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้บุคคลกลุ่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชาติให้เจริญทัดเทียมกับอารยประเทศด้วย

3.2 ดำเนินตามสตรีสำคัญ: กลวิธีการประพันธ์โดยยกตัวอย่างจากบุคคลต้นแบบ

เรื่องนารีเรื่อนาม เป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีรูปแบบการแต่งเป็นบทสรรเสริญยกย่องหรือ “Eulogy” ซึ่งหมายถึงข้อเขียนหรือคำพูดอย่างเป็นทางการที่กล่าวยกย่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยังมีชีวิตอยู่หรือถึงแก่กรรมไปแล้ว หรือยกย่องสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555 : 166) บทยกย่องดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงลักษณะพฤติกรรมของบุคคลหรือตัวละครจากเรื่องเล่าของกวีเพื่อสอนใจผู้อ่านในสังคมขณะนั้น

กวีผู้แต่งบทประพันธ์ในหนังสือเรื่อง“นารีเรื่อนาม”ส่วนใหญ่เป็นขุนนางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น พระอุทิศศิลปสาร ขุนสุนทรภษิต หลวงนิเทศนิสรค์ พระวรเวทย์พิสิฐ หลวงสารานุประพันธ์ มุ่งถ่ายทอดคำสอนที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อแนะนำให้สตรีในสมัยนั้นมีแนวทางการประพฤติตนที่เหมาะสมกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง กวีส่วนใหญ่ใช้กลวิธีการสอนสตรีโดยยกตัวอย่างความประพฤติของสตรีสำคัญในสังคมโลกและสังคมศาสนามาชี้ให้เห็นคุณค่าความดีงามเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมนำไปประพฤติตาม ทั้งนี้ สตรีคนสำคัญที่กวีคัดเลือกมาเป็นต้นแบบในการสอน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำถึงหน้าที่ที่คนสยามควรมีต่อชาติอยู่เสมอ เห็นได้จากความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์เรื่องปลุกใจเสือป่าถึงความว่า “เกิดมาเป็นคนต้องมีหน้าที่กระทำสำหรับแผ่นดินและชาติทุกคน ไม่มีเวลาที่จะว่างเว้นหน้าที่อันนี้เลย ตั้งแต่รู้เสียงจกวันตาย และจะเป็นผู้ช่วยอุสาสน์ก็ทั้งมีหน้าที่ประจำสำหรับตัวทุกคน ทุก ๆ คน มีหน้าที่อันควรจะทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมือง” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530: 37)

3.2.1 การยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีสยาม

จากการศึกษาเรื่อง **นารีเรือนาม** ผู้วิจัยพบว่า กวีได้ยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีชาวสยามที่ได้รับการบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารเช่น ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวสุรนารี มาเป็นต้นแบบให้สตรีร่วมสมัยได้นำไปประพฤติตนเป็นแบบอย่างเรื่องความกล้าหาญและความเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง ทั้งนี้ การคัดเลือกบุคคลในพระราชพงศาวดารมาเป็นต้นแบบของการสอนสตรีใน “**นารีเรือนาม**” มีความสัมพันธ์กับบริบทสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพื้นที่การเผยแพร่ดังนี้

สืบเนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงให้ความสนใจพระทัยในอดีตแห่งชาติเพื่อสร้างความรู้สึกรักถึงความเป็นชาติที่มีอดีตอันต่อเนื่อง พระองค์จึงทรงกำหนดโครงสร้างของประวัติศาสตร์ชาติโดยเริ่มจากสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ โครงร่างการเขียนประวัติศาสตร์เช่นนี้ได้รับการสานต่อโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงเป็นนักประวัติศาสตร์ ผู้มีอิทธิพลในการเขียนประวัติศาสตร์แนวประวัติศาสตร์ชาติคือ การนำเรื่องราวจากอดีตในพระราชพงศาวดารคือพระราชพงศาวดารอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์มาเป็นแกนในการเขียน นอกจากนี้ การที่สังคมสยามได้รับอิทธิพลด้านความคิด วิทยาการการศึกษาจากตะวันตกและแนวคิดเรื่องมนุษยนิยมทำให้เกิดความคิดที่ให้ความสำคัญต่อความสามารถของสตรี สตรีที่มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์นิพนธ์แนวใหม่แนวประวัติศาสตร์ชาติของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพส่วนใหญ่จึงเป็นบุคคลที่มีวีรกรรมน่าสรรเสริญ เช่น สมเด็จพระศรีสุริเยศ พระสุพรรณเทวี ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร ท้าวสุรนารีและกลุ่มผู้หญิงชาวบ้านบางระจัน (จิราหนู โสกา, 2546: 215) ทั้งนี้ จิราหนู โสกา ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องราวของพระสุพรรณเทวีและกลุ่มชาวบ้านบางระจันมีการบันทึกเรื่องราวไว้สั้น ๆ และไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ขณะที่เรื่องราวของท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร และท้าวสุรนารีมีเนื้อหาที่ค่อนข้างยาว รวมทั้งมีการบ่งบอกถึงคุณลักษณะที่เป็นแบบเดียวกันคือ เป็นสตรีที่มีความกล้าหาญ มีสติปัญญาและมีความเป็นผู้นำ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง

จากข้อสังเกตของจิราหนู โสกาจึงเป็นไปได้ว่ากวีอาจคัดเลือกสตรีจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพโดยเลือกกลุ่มบุคคลที่มีวีรกรรมหรือพฤติกรรมที่ได้รับการบันทึกอย่างละเอียด มีเรื่องราวเหมาะสมกับเนื้อหาการสอนที่ต้องการถ่ายทอด

คือ การปลูกฝังจิตสำนึกรักชาติ เสนอให้เห็นความสามารถความเสียสละและความกล้าหาญของสตรี ทั้งนี้ การที่ “นารีเรื่อนาม” ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพของคุณหญิงวิทยาปริชามาศย์ (อ่อง)⁸ เมื่อพ.ศ.2462 ซึ่งอยู่ในช่วงที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นผู้อุปถัมภ์อยู่⁹ ก็ยิ่งเป็นการสนับสนุนให้เชื่อได้ว่าความรู้หรือคำสอนที่ได้รับเผยแพร่ออกไปจำเป็นต้องได้รับการคัดสรรและได้รับอิทธิพลจากความคิดของชนชั้นนำในช่วงเวลานั้นด้วย

3.2.2 การยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีชาวต่างประเทศ

การยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีชาวต่างประเทศเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่สตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กวีได้คัดเลือกสตรีที่ได้รับการยกย่องในสังคมแต่ละประเทศ เช่น พระราชินีวิกตอเรียหรือสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรียแห่งประเทศอังกฤษ (Queen Victoria) นางคเคเวลล์ (Edith Louisa Cavell) และนางเพติต์ (Gabrielle Alina Eugenia Maria Petit) สตรีชาวอังกฤษและชาวเบลเยียม เจ้าหญิงมเดอะ ลัมบัลล์แห่งฝรั่งเศส (Princess Marie Louise of Savoy) นางฉันน์ดาร์คหรือสาวออลิอันส์ (Jeanne d’Arc) สตรีชาวฝรั่งเศส นางสาวฟลอเรนซ์ ไนท์ทิงเกล (Florence Nightingale) สตรีชาวอิตาลี เป็นต้น

⁸ เรื่องนารีเรื่อนามตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสืออนุสรณ์งานศพของคุณหญิงวิทยาปริชามาศย์ (อ่อง) ผู้ซึ่งเป็นครูภาษาไทยชั้นต้นของ หม่อมเจ้าหญิงทูลทิพย์ ดิศกุล ต่อมาเรื่องนารีเรื่อนามยังได้รับการตีพิมพ์ลงในหนังสืออนุสรณ์งานศพของสตรีท่านอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในสังคมด้วย อาทิ พิมพ์ชำระในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงวิบูลย์กุล ชุมพะวัน เมื่อ พ.ศ. 2498 ตีพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงเคลือบ ประดิพัทธ์ภูบาลเมื่อ พ.ศ. 2513 ฯลฯ กล่าวได้ว่า เนื้อหาของนารีเรื่อนาม ซึ่งมุ่งสรรเสริญเกียรติคุณของสตรีที่ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสั่งสอนสตรีสยามในสมัยรัชกาลที่ 6 แล้ว ในการคัดเลือกและรวบรวมเรื่องนารีเรื่อนามตีพิมพ์เพื่อยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ช่วยชนในฐานสตรีที่มีความรู้และทำประโยชน์แก่สังคม ยังแสดงให้เห็นบทบาทของเนื้อหาที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมสมัยหลังอีกด้วย

⁹ หนังสืออนุสรณ์งานศพในช่วงแรกเป็นที่แพร่หลายกันในหมู่ชนชั้นนำและชนชั้นสูง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นผู้อุปถัมภ์หนังสืออนุสรณ์งานศพระยะหนึ่งคือในช่วงทศวรรษ 2460 และมีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกดนฉบับให้ผู้สนใจนำไปจัดพิมพ์ต่อ นอกจากนี้พระอุปนิสัยที่กว้างขวาง เป็นที่เคารพนับถือของมหาชนแทบทุกชั้นบรรดาศักดิ์ และทรงรอบรู้จิตวิทยา อาจเลือกหนังสือประทานได้เหมาะสมแก่บุคคลและแก่กำลังทรัพย์ของเขานั้นได้ ทั้งบุคคลนั้น ๆ ยังจะได้รับเกียรติยศที่มีพระนิพนธ์ของพระบรมวงศ์ใหญ่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือด้วย (อนรรฆ พิทักษ์ธานัน, 2550: 142-143)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า สตรีทั้งหมดเป็นสตรีที่ได้รับการยกย่องในฐานะวีรสตรีประจำประเทศต่าง ๆ ของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งหากพิจารณาพร้อมกับบริบทสังคมแล้วพบว่า ในช่วงเวลาการแต่งสถานะของสยามขณะนั้นอยู่ฝ่ายเดียวกับฝ่ายสัมพันธมิตร¹⁰ ผลงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่องในรัชสมัยได้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยที่ให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นอย่างมาก เช่น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทความเพื่อชักจูงใจให้ประชาชนหันมาให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งยังมีงานพระราชนิพนธ์ได้ตอบกับชาวเยอรมันที่อาศัยอยู่ในสยามหรือชาวสยามที่นิยมเยอรมนีลงในหนังสือพิมพ์ไทย เช่น “อย่าเผล่อ” สะท้อนทัศนคติส่วนพระองค์ที่ทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่ประชาชนไปรับแจกหนังสือแถลงข่าวของฝ่ายเยอรมนี งานพระราชนิพนธ์ในเชิงบันเทิงคดีซึ่งมีรูปแบบของบทละครภาพยนตร์ชุดนักสืบแย้มส์ วิลสันเป็นงานพระราชนิพนธ์เชิงสืบสวนสอบสวน เนื้อหาของนวนิยายชุดนี้เป็นการต่อสู้กันในเชิงไหวพริบปฏิภาณและวางโครงเรื่องให้สอดคล้องกับบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่มีการทำสงครามกันระหว่าง 2 ชาติ ทรงมุ่งหมายที่จะสร้างภาพของผู้รักชาติคุณธรรมให้กับฝ่ายสัมพันธมิตร และทรงสร้างภาพให้เยอรมนีเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย (เทพ บุญตานนท์, 2559: 198) ด้วยเหตุผลดังกล่าว กวีผู้แต่งบทประพันธ์ในหนังสือเรื่อง**นารีเรื่อนาม** ซึ่งเป็นกวีในราชสำนักทั้งหมดก็น่าจะมีความเห็นที่สนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรและเลือกหยิบยกวีรสตรีประจำประเทศในกลุ่มสัมพันธมิตรมาเป็นต้นแบบด้านความประพฤติให้แก่สตรีสยามเพื่อพัฒนานตนเองให้พร้อมนำชาติไปสู่ความเป็นอารยะตามรอยกลุ่มสัมพันธมิตร

การยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีที่มีสถานภาพเป็นพยาบาล และสรรเสริญด้านการมีคุณธรรมในด้านการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่ นางสาวฟลอเรนซ์ นิติงเกิล (Florence Nightingale) และนางคเวลล์ (Edith Louisa Cavell) สตรีผู้เข้าช่วยเหลือทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากสงครามต่าง ๆ อาทิ สงครามโลกครั้งที่ 1 หรือ

¹⁰ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางซึ่งนำโดยเยอรมนี และออสเตรีย-ฮังการี หลังจากครั้งที่ “เป็นกลางอย่างเคร่งครัด” มาเกือบ 3 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มต้นในท้ายที่สุด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสั่งเกิดความเคลื่อนไหวของคู่สงครามอย่างใกล้ชิด เมื่อการสงครามได้รุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ทรงเห็นว่าฝ่ายเยอรมนีเป็นฝ่ายรุกรานจึงทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีและรับสมัครทหารอาสาเข้าช่วยรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ในอีกแง่หนึ่งการประกาศเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ยังเป็นเงื่อนไขในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมระหว่างสยามกับอังกฤษซึ่งกระทำขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2369 อีกด้วย (เทพ บุญตานนท์, 2559: 208)

สงครามไครเมียซึ่งเป็นสงครามระหว่างรัสเซียกับอังกฤษ ฝรั่งเศสและตุรกี นับว่าเป็นการช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่วิชาชีพพยาบาลในสายตาประชาชนโดยเฉพาะสตรีสยามในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากทัศนคติแต่เดิมของสังคมขณะนั้นยังไม่ยอมรับวิชาชีพพยาบาลมากนัก ดังที่อดิสร ศักดิ์สูง (2550: 13-14) ได้แสดงความคิดเห็นในบทความเรื่อง **ครูหญิงกับพยาบาลหญิง: อัตลักษณ์และการช่วงชิงพื้นที่ในสังคมสมัยใหม่**ไว้ว่า “คนทั่วไปในสังคมเข้าใจว่าการเรียนวิชาพยาบาลเป็นการเรียนเพื่อเป็นหมอด้าย ทำให้เกิดการดูถูกอาชีพพยาบาล อีกทั้งมีค่านิยมว่าการทำหน้าที่พยาบาลผู้ป่วยเป็นหน้าที่ของคนชั้นต่ำอีกด้วย” ต่อมารัฐจึงได้มีการส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ใหม่แก่การพยาบาล ดังความว่า

ในระยะสงครามโลกครั้งที่ 1 การพยาบาลเริ่มพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากการส่งเสริมโดยรัฐเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางการทหาร มีการเปิดโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดสยามเพื่อรองรับนักเรียน ทั้งพยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติเดิมของสังคมที่ไม่ยอมรับเนื่องจากยังเห็นว่าเป็นอาชีพชั้นต่ำเป็นคนรับใช้ที่ไม่มีเกียรติในสังคม ภาพลักษณ์เหล่านี้เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่ง ดังนั้นรัฐจึงพยายามสร้างภาพแทนขึ้นมาใหม่ด้วยการใช้นโยบายต่างๆ ทั้งมีการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้นผ่านชุดวาทกรรมหลากหลาย โดยเฉพาะตัวตนบนความเสียสละ ทั้งเป็นแม่พระของมวลชนบนฐานความคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งสมเด็จพระยานครสวรรค์วรพินิตให้โอวาทแก่นักเรียนพยาบาล พระองค์ยังทรงเน้นเรื่องเกียรติคุณของพลเรือน ในดิงเกลเป็นพิเศษดังความว่า “ไม่เพียงแต่เฉพาะในด้านความเสียสละอันยิ่งใหญ่และความเพียรในอันที่จะผลักดันการเรียนการสอนพยาบาล แต่เธอยังมีเกียรติคุณในด้านความเสียสละพลีชีวิตให้แก่มนุษยชาติ ด้วยเมตตากรุณาเป็นที่ตั้งมีเห็นแก่สินจ้างรางวัลเป็นผู้ทำฐานะของการพยาบาลเลื่อนขึ้นสู่ศักดิ์เป็นวิชาชีพอันสาธุชนพึงยกย่องนิยม” และ “การศึกษาศาสตร์ให้มีความรู้และความชำนาญเป็นสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ยิ่งทั้งในยามปกติและเวลาสงคราม ทั้งนี้ นับว่าเป็นการช่วยชาติ ไม่ว่าของชาติไหน ๆ อาชีพนี้ก็ทำความดีความชอบเป็นพิเศษ เช่น ได้ทำการในสนามรบ”

(จดหมายเหตุการณ์พยาบาล, 2494: 17-19 อ้างถึงใน ณัฐวดี ชนะชัย, 2529: 36-39)

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าการคัดเลือกสตรีชาวต่างประเทศตัวอย่างที่มีวิชาชีพเป็นพยาบาลและมีบทบาทด้านการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ส่วนหนึ่งก็เพื่อเป็นการนำเสนอภาพความเป็นพยาบาลในอุดมคติและสนับสนุนสตรีให้ศึกษาวิชาชีพพยาบาลเพื่อช่วยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วยพยาบาลทหารซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติขณะนั้น ตามคำสอนในบทประพันธ์ที่ว่า

หญิงเอยอ่านแล้วอย่า	ดูตาย
เกิดครั้งหนึ่งแล้วตาย	เปล่าๆ ฉะนั้นเถา
ตัวอย่างในทิงเกล	เก่งกาจ
ทำประโยชน์แก่ชาติ	สักครา”

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและขุนมนูทวี, 2559: 95)

3.2.3 การยกตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครสตรีในวรรณคดี

การยกตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครสตรีในวรรณคดีไทยในเรื่อง **นางจันทน์** **เรื่องนามมี** ที่มาจากวรรณคดีพุทธศาสนาและวรรณคดีพระราชนิพนธ์ เช่น **นางจันทน์** **จากบทละครเรื่องพระร่วง** **นางอมรจากเรื่องมโหสถชาดก** **พระนางมัทรีจากมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น**

ตัวละครที่กวีเลือกนำมากล่าวยกย่องด้านพฤติกรรมและใช้เป็นต้นแบบในการสั่งสอนสตรีนี้ส่วนใหญ่เป็นตัวละครเอกในวรรณคดีร่วมสมัยหรือวรรณคดีที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านจดจำบุคลิกลักษณะและนำมาเชื่อมโยงกับคำสอนได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การถ่ายทอดคำสอนโดยการยกตัวอย่างจากพฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดียังส่งอิทธิพลมาถึงวรรณคดีคำสอนในสมัยหลังอีกด้วย ดังที่วิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณคดีคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”** ของพัชลิน จินนุ่น (2555: 273) ได้กล่าวถึงการสอนโดยอ้างอิงหรือยกตัวอย่างพฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีไทย เช่น การยกตัวอย่างนางมัทรี ดังตัวอย่างเรื่อง **สุภาภิตระบาย** ผู้แต่งต้องการให้ผู้หญิงทำหน้าที่ของภรรยาที่ดีจึงสอนให้ดูพฤติกรรมของนางมัทรีที่อยู่เคียงข้างสามี ไม่ทอดทิ้งแม้ว่าสามีจะกระทำความผิดเป็นแบบอย่าง การยกตัวอย่างพฤติกรรมตัวละครนางเมรีในเรื่อง **ลุนสอนหลานสินธุ์** ผู้แต่งสอนให้ผู้หญิงรักสามี โดยยกตัวอย่าง

พฤติกรรมของนางเมรีที่ยอมสละสมบัติเพื่อตามหาสามีจนตัวตาย พฤติกรรมของนางสีดาในเรื่อง **สุภาพิตแม่หม้ายใจเดียว** ผู้แต่งต้องการให้ผู้หญิงซื่อสัตย์ต่อสามี จึงสอนให้ประพฤติตนตามอย่างนางสีดาที่ซื่อสัตย์ต่อพระรามแต่เพียงผู้เดียว จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าการยกตัวอย่างตัวละครในวรรณคดีนี้ ผู้แต่งมักสอนให้ทำตามตัวละครที่ดีเพื่อใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ซึ่งพัชลินจ์ จินนุ่นได้สันนิษฐานไว้ว่าการรับรู้เรื่องดังกล่าว น่าจะเกิดจากผู้แต่งอ่านวรรณคดีภาคกลางด้วย

กลวิธีการสอนโดยยกตัวอย่างจากบุคคลต้นแบบทั้งที่เป็นบุคคลจริงหรือได้รับการบันทึกในเรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้อ่านได้รับการสั่งสอนควบคู่ไปกับความเพลิดเพลินทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมนุษยนิยมซึ่งเป็นผลมาจากความคิดแบบตะวันตก ก่อให้เกิดการให้ความสำคัญกับศักยภาพและประสบการณ์จริงของมนุษย์ นอกจากนี้ การยกย่องบุคคลที่มีวีรกรรมน่าสรรเสริญซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายก็ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือในด้านการสอนให้ผู้อ่านนำแบบอย่างความประพฤติที่ได้รับรู้ไปประพฤติตามต่อไป

3. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง **นารีเรื่อนาม** ในฐานะวรรณกรรมสอนสตรีหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกที่ปรากฏในหนังสือชาว์ราย ผู้วิจัยพบว่า นารีเรื่อนามเป็นบทร้อยกรองสอนสตรีที่แตกต่างไปจากคำสอนสตรีตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งส่วนใหญ่เน้นการสอนให้สตรีมีบทบาทหน้าที่อยู่ภายในครัวเรือนเท่านั้น เนื้อหาคำสอนของเรื่องนารีเรื่อนามได้ปลูกฝังให้สตรีมีความกล้าหาญ รู้จักแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีปัญญาสอดคล้องกับบริบทสังคมสยามในช่วงที่แต่งหรือรวมเล่มตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2462 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อบ้านเมืองอยู่ในระหว่างการพัฒนาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริที่จะให้คนทุกเพศทุกวัยสำนึกในหน้าที่ที่ควรมุ่งทำประโยชน์เพื่อชาติ อีกทั้งพระองค์ยังทรงมุ่งหวังว่าการที่สตรีปฏิบัติหน้าที่ได้ดีทั้งภายในครัวเรือนและในสังคมส่วนรวมก็จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาชาติได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม อิทธิพลจากสภาพสังคมและแนวพระราชดำริดังกล่าวย่อมส่งผลต่อโลกทัศน์

ของกวีราชสำนักและอาจเป็นแรงบันดาลใจหนึ่งในการสร้างสรรค์รวมบทร้อยกรองในหนังสือเรื่อง **นารีเรื่อนามขิ่น**

เรื่อง**นารีเรื่อนาม**ยังมีกลวิธีการประพันธ์ที่น่าสนใจ กวีมุ่งคัดเลือกบุคคลตัวอย่างเพื่อใช้เป็นต้นแบบคำสอนให้คนประพฤติปฏิบัติตามแตกต่างไปจากการสอนในลักษณะเดิมที่มักกำหนดเป็นข้อห้ามหรือคำสั่ง เช่น การยกตัวอย่างพฤติกรรมของสตรีสยามที่ได้รับ การบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารโดยวิธีการคัดเลือกสัมพันธ์กับการควบคุมความรู้ของราชสำนักส่วนกลาง การยกตัวอย่างสตรีชาวต่างประเทศที่ได้รับการยกย่องเป็นวีรสตรีของกลุ่มประเทศสัมพันธมิตรซึ่งสยามได้เข้าร่วมสนับสนุน สตรีในกลุ่มดังกล่าวมีวิชาชีพเป็นพยาบาลและได้รับการยกย่องเป็นผู้มีคุณธรรมด้านการเสียสละตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การยกตัวอย่างสตรีในกลุ่มนี้จึงเป็นการช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่วิชาชีพพยาบาลในสังคมช่วงเวลาดังกล่าวด้วย ประการสุดท้าย การยกตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครสตรีในวรรณคดีไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวละครเอกในวรรณคดีร่วมสมัยหรือวรรณคดีที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านจดจำถึงหลักการประพฤติตนที่เหมาะสมในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้นด้วย

4. กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้ปรับปรุงจากการเตรียมเนื้อหาเพื่อนำเสนอบทความในรายวิชา 411742 สัมมนาวิทยานิพนธ์ ภาควิชาการศึกษาศาสตรบัณฑิต ปีการศึกษา 2562 เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยกราบขอพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิวัฒน์ อินทรพร และคณาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ณ โอกาสนี้

This article is an adaptation of the article presented on 6 November 2019, for the Thesis Seminar course in Semester 2, Academic Year 2020. The researcher would like to thank Assistant Professor Dr. Weerawat Intaraporn and lecturers from the Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University for their valuable advices.

5. เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2513). *นารีเรื่อนาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงคลับ ประดิพัทธภูบาล
ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 16 มีนาคม พุทธศักราช 2513)
- ขัติยา กรรณสูตร. (2535). “สตรีกับการเมือง” ใน *รวมบทความวิชาการ พัฒนาสังคม:
แนวคิดและการปฏิบัติการ*. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระและชุมชนภูมิ. (2559). *นารีเรื่อนาม*.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- เทพ บุญตานนท์. (2559). *การเมืองในการทหารไทย สมัยรัชกาลที่ 6*. กรุงเทพฯ: มติชน.
ณัฐวิ ชนชัย. (2529). *สตรีในสังคมสมัยใหม่: ศึกษากรณีสตรีซึ่งประกอบอาชีพพยาบาล
(พ.ศ.2439-2485)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2527). *ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนแปลงระบอบ
ปกครองไทยระหว่าง พ.ศ. 2470-2480*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัวพร มาลัยคำ. (2544). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนสตรีของไทยและลาว*.
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- พัชลิน จินนุ่น. (2555). *ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้
“ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิทธิ์ กอบบุญ. (2551). *วรรณคดีคำสอน*. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 1411 365
สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พลฒิชา นาคะผิว. (2562). *นารีเรื่อนาม: ยอดสตรีในสายตากวีสยามกับแนวทางการ
ดำเนินชีวิตของหญิงและชายสมัยรัชกาลที่ 6 วรรณกรรมมนุษยศาสตร์วิชาการ*. 26(2),
(กรกฎาคม – ธันวาคม), 63-94.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2510). *ประมวลบทพระราชนิพนธ์
ภาคปักษิณกะ (บางเรื่อง)*. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร: กรมศิลปากร.

- _____. (2530). *ปลูกใจเสือป่า*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์.
- _____. (2540). *หลักฐานการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 50). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2554). *พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (พ.ศ. 1893-2394)*.
- วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี ลิ้มประเสริฐ. (2538). *ตัวละครหญิงในบทละครพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: สื่อกในการอบรมหญิงไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. (2534). สถานภาพทางสังคมของสตรีไทยสมัยปฏิรูปประเทศ. *วารสารอักษรศาสตร์*. 23(2), (กรกฎาคม-ธันวาคม), 302-337
- อนรรฆ พิทักษ์ธานิน. (2550). หนังสืออนุสรณ์งานศพ: พื้นที่แห่งความทรงจำ (ที่ถูกเลือก). *วารสารดำรงวิชาการ*. 6(1), (มกราคม-มิถุนายน): 134-158.
- อภิรักษ์กุล เกษมผลกุล. (2561). “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง” ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาถิ่นและวรรณกรรมท้องถิ่นไทย สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*. (6-94). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อดิสร คักดีสูง. (2550). *ครุหญิงกับพยาบาลหญิง: อัตลักษณ์และการช่วงชิงพื้นที่ในสังคมสมัยใหม่*. *วารสารประวัติศาสตร์*. (มกราคม-ธันวาคม), 4-20.